

kirjailijoiden kirjeenvaihtoa. Lisäksi on käytetty mm. julkaistuja muistelmateoksia. Arkistoaineisto on luonteeltaan haastavaa, sillä osa aiheeseen kytkeytyvästä aineistosta on edelleen salaiseksi luokiteltua, laajastikin tuhottua tai osa voi olla virallisesti tuotettua disinformaatiota.

Monipuolisen aineiston ansiosta analyysi liikkuu sujuvasti ja kiehtovasti Neuvostoliiton poliittisten linjojen, Karjalan paikallisten organisaatioiden ja jopa Petroskoissa toimivien

yksittäisten henkilöiden tasoilla. Tutkimus valottaa ainutlaatuisella tavalla Karjalan suomenkielistä kirjallisuustoimintaa, sen säätelyä ja nivoutumista osaksi laajempia Neuvostoliiton kansallisuuspoliittisia linjoja. Pohdinta kielestä poliittisen yhdenmukaisuuden pakottamisen ja symbolisen valankäytön välineenä avaa ilmiötä kiinnostavasti teoreettisemmalla tasolla, paikoitellen sitä olisi ehkä voinut tehdä vielä laajemminkin.

Tuulikki Kurki

Toiset

Pentti Raittila: *Venäläiset ja virolaiset suomalaisten Toisina. Tapaustutkimuksia ja analyysimenetelmien kehittelyä.* Tampere University Press: Tampere, 2004. 352 s.

"Venäläiset ja virolaiset suomalaisten toisina" on yllätyksellinen, monipuolinen ja ajatuksia herättävä lukukokemus. Kirja ei päästä lukijaansa helpolla, vaikka Raittila toistaakin keskeisiä asioita varsin tiuhaan johdatteluisaan ja yhteenvedoissaan kirjan varrella. Raittilan teoreettinen ja metodologinen pohdiskelu pitää lukijan sekä hereillä että pakottaa käymään vuoropuhelua Raittilan näkökulmien kanssa. Tekijä käy kirjan alussa tarkasti läpi käyttämänsä käsitteet sekä sen historiallisen kontekstin, jota vasten tämän kirjan analyysia ja tuloksia on luettava. Kirjan keskeinen käsite toiseus tarkoittaa kirjassa Raittilan (s. 17) mukaan "itsestä ja omasta sisäryhmästä poikkeavaa etnistä vierautta". Usein väitöskirjojen alussa todetaan niiden olevan poikkitieteellisiä, käsillä olevan väitöskirjan

kohdalla poikkitieteellisyys ei kuitenkaan jää pelkäksi sanahelinäksi vaan lukija huomaa pian, että joukkoviestinnän ja journalismin tutkimuksen lisäksi Raittila on väitöskirjaa tehdessään perehtynyt varsin kattavasti myös mm. historian tutkimuksen ja yhteiskuntatieteiden teoria- ja metodologiaperinteisiin.

Väitöskirja sisältää kolme toisistaan erillistä (muttei irrallista) empiiristä tutkimusta: (1) venäläisyys suomalaisten haastattelupuheissa; (2) virolaisten esittäminen mediateksteissä Estonia-laivaonnettomuuden yhteydessä ja (3) etnisyys ja erityisesti venäläisyys suomalaisissa sanomalehdissä vuonna 2000. Kun aineisto ensimmäistä tutkimusta varten on kerätty 1980-luvun lopulla, niin ensimmäinen ja viimeinen tutkimus muodostavat myös kiinnostavan jatkumon siitä, miten suomalaisten asenteet venäläisiä kohtaan ovat muuttuneet Neuvostoliiton hajottua ja kylmän sodan loputtua. Raittila (s. 47) on otsikoinut ensimmäisen tutkimuksen analyysinsä *Venäläiset suomalaisen kulttuurin "toisina"*. Tässä

luvussa hän tuo selvästi esille sen osin yllätyksellisenkin seikan, että suomalaisten suhtautuminen venäläisiin ei historiassa sen kummemmin kuin 1980-luvun lopulla kerätyissä haastatteluisakaan muodosta yhtä yhtenäistä kokonaisuutta. Suomalaisten suhtautuminen venäläisiin on kautta vuosisatojen ollut moniäänistä ja esimerkiksi Raittilan aineistossa haastateltavat kertovat venäläisistä negatiivisia ja positiivisia tarinoita enemmänkin tilannesidonnaisesti kuin yhtenevästä suhtautumistapana venäläisiin. Niinpä samankin haastattelun kuluessa venäläisistä saatettiin puhua sekä positiiviseen että negatiiviseen sävyyn. 1980-luvun lopulla kerätyssä aineistossa on Raittilan mukaan havaittavissa myös, että haastateltavat olivat omaksuneet kahdenlaisen tavan puhua venäläisistä: (1) YYA-sopimukseen perustuvan virallisen ulkopoliittisen linjan mukaisen puhekoodin ja (2) kansalaisten arkikielen puhekoodin Neuvostoliitosta puhuttaessa.

Vuoden 2000 sanomalehtiaineisto on luonteeltaan ja analyysitavaltaan hyvin erilainen kuin 1980-luvun aineisto, mutta jossain määrin näiden kahden tutkimuksen perusteella voidaan tehdä johtopäätöksiä siitä, miten suomalaisten suhtautuminen venäläisiin on vuosien varrella muuttunut. Siinä missä ensimmäisen tutkimuksen haastattelupuhetta tulkittiin laadullisin menetelmin oli sanomalehtiaineiston analyysissa käytössä niin kvantitatiiviset kuin kvalitatiivisetkin analyysimenetelmät. Tutkimusmetodi painottui kuitenkin kvantitatiiviseen puhujarakenteen ja dialogisuuden erittelyyn. Raittila (s. 293) kuitenkin huomauttaa, että yksi tutkimuksen tulos on se, ettei pelkkä määrällinen dialogisuuden erittely riitä, vaan että tekstianalyysissa laadullisen ja määrällisen tutkimusotteen yhdistäminen on hedelmällistä. Tässä

kolmannessa osatutkimuksessa tutkimuskohteena oli etnisen toiseuden tuottaminen journalismissa. Tutkimuksen tulokset osoittavat, että siinä missä Neuvostoliitto oli 1980-luvun lopussa vielä ”suuri ja uhkana koettu” naapurimaa ja isovelji, joka vartioi meitä (suomalaisia), niin vuoteen 2000 mennessä venäläiset alettiin nähdä myös maamme suurimpana maahanmuuttajaryhmänä eli ”heinä/toisina”, jotka asuivat meidän maassamme. Vuoden 2000 uutisoinnille oli ominaista, että suuri osa venäläisistä kertovista uutisista oli rikosuutisia. Samalla tavalla kuin 1980-luvulla, ei myöskään 2000-luvulla ole yhtä yhteistä tapaa nähdä venäläisiä – heistä puhutaan sekä positiivisessa että negatiivisessa sävyssä. Venäläisistä Suomessa puhuttiin esimerkiksi työteliäänä, ahkerina ja kielitaitonsa kautta hyödyllisinä työntekijöinä suomalaisille työnantajille, mutta toisaalta heidät esitettiin *toisina* viranomaisten (vrt. poliisi, sosiaalitoimi, työvoimatoimisto) toimien kohteina. Tyypillistä oli myös venäläisten kategorisoiva yleistäminen esimerkiksi niin, että kahden venäläisen haastattelusta muodostettiin yhtenäinen tarina (venäläiset puhuivat ikään kuin samalla yleisvenäläisellä suulla).

Virolaisten näkeminen toisina on toisentyypistä kuin venäläisten toiseus; siinä missä Venäjä (ja venäläiset) on Suomen isovelji, niin Suomi (ja suomalaiset) on Viron isovelji. Samalla tavalla myös Estonia-onnettomuuden uutisoinnissa pelastajat ja apu tuli Suomesta ja virolaiset olivat avuttomia pelastettavia tai onnettomuuden syyllisiä – tosin virolaisten merimiesten huono ammattitaito oli peräisin neuvostovallan ajalta, ainakin kärjekkäimpien näkemysten mukaan. Estonia-onnettomuuden uuti-

sointia käsittelevässä osatutkimuksessa ”lehdistön (median) valta” tulee lukijalle kaikkein konkreettisimmin esille. Raittilan analyysissa Estonia-onnettomuuden uutisoinnista lukija ei voi olla miettimättä sitä, kuinka paljon media vaikuttaa meidän käsityksemme ”maailman oikeasta tilasta”. Osatutkimuksessa käsitellään sitä, kuinka virolaiset faktuaalistettiin Estonia-onnettomuuden syyllisiksi. Median on tärkeää muodostaa yhtenäinen ja looginen kuva tapahtumien kulkusta ja joskus tämän kuvan muodostaminen voi tarkoittaa myös sitä, että ne tosiasiat, jotka eivät sovi loogiseen tarinaan sivuutetaan. Erityisesti onnettomuus uutisten kohdalla tarinoiden rakentamiseen liittyy myös voimakas tarve etsiä syyllisiä ja sankareita. Tämä voidaan huomata myös mm. Aasian katastrofin uutisoinnissa, jossa on kuitenkin jokseenkin toisenlainen syylliset (suomalaiset ja ruotsalaiset poliitikot) ja sankarit (paikalliset ihmiset ja esim. suomalaiset sukeltajat) -kuvio kuin yleensä tämäntyyppisissä onnettomuus uutisoinneissa. Estonia-onnettomuuden uutisoinnissa virolaiset faktuaalistettiin onnettomuuden syyllisiksi mm. siten, että suomalaisessa mediassa eri ”asiantuntijat” esittivät omia oletuksiaan ja näkemyksiään siitä, miksi Estonia oli uponnut. Näitä näkemyksiä olivat esimerkiksi rekkakuskien kertomukset siitä, kuinka virolaiset merimiehet eivät kiinnittä rekkvoja laivamatkojen ajaksi tai Silja Linen pääluottamusmiehen arviot virolaisten merimiesten ammattitaidosta ja tarkastusten laiminlyönnistä. Raittila tuo Estonia-onnettomuutta käsittelevän luvun yhteenvedossaan esille sen, että faktuaalistaminen ei aina ole journalistille tietoinen valinta. Hän kuitenkin huomauttaa, että halusivatpa toimittajat sitä tai

eivät, niin Estonia-uutisoinnin yhteydessä virolaisista välitettiin kuvaa autettavina, venäläisten kaltaisina toisina.

Kokonaisuutena käsillä oleva väitöskirja on hyvin toimiva kokonaisuus, vaikka sisällysluettelon ja johdannon luennan jälkeen lukijan mieleen hiipiikin epäily siitä, voiko kolmesta erillisestä aineistosta muodostaa yhtenäisen kokonaisuuden. Teoreettisen käsitteen valinnassa Raittila on onnistunut hyvin, sillä toiseus on sekä tarpeeksi väljä että tarpeeksi selittävä (kuvaava) käsite tätä tutkimusta varten. Toiseuden käsitteen perinteet juontavat feministisen tutkimuksen teoriaan kuten Raittila kirjassaan toteaa. Valitsemalla tutkimuksensa teoreettiseksi käsitteeksi toiseuden Raittila on pystynyt liittämään yhteen kolme erilaista ja eri aikoina kerättyä aineistoa. Tutkimuksen tulokset osoittavat, että suomalaisessa mediassa ei kovin paljon pureta venäläisten ja virolaisten toiseutta vaan sitä enemmänkin tuotetaan ja ylläpidetään maamme joukkoviestinnässä. Kuitenkin haastatteluaineisto 1980-luvun lopulta osoittaa, että suomalaiset suhtautu(i)vat venäläisiin hyvin moninaisesti (sekä myönteisesti että kielteisesti). Lopuksi on todettava, että aivan samoin kuin Raittilan teoriapohja, niin myös hänen metodologiansa on monipuolinen. Hän on onnistunut yhdistämään kvalitatiivisen ja kvantitatiivisen tutkimuksen lähtökohdat, niin että aineistosta on saatu esiin laaja ja monipuolinen analyysi. Kirja on kiinnostavaa luettavaa kaikille metodologiasta kiinnostuneille ja lisäksi se antaa joukkoviestinnän tutkimukseen perehtymättömälle lukijalle käsityksen siitä, kuinka paljon media lopulta muokkaa mielipiteitämme.

Pirjo Pöllänen